

ЛИКОВИ БЕОГРАДСКЕ ДЕЦЕ НА УМЕТНИЧКИМ ПОРТРЕТИМА И СТАРИМ ФОТОГРАФИЈАМА

Изложба у Музеју града Београда

У оквиру опште југословенске музејске манифестације „Недеље музеја“, која се одржава сваке године од 6 до 12 октобра, отворена је у Музеју града Београда изложба „Ликови београдске деце на уметничким портретима и старим фотографијама“.

Изложба је постављена на трећем спрату у просторијама Галерије Музеја.

Музеј града Београда је за ову прилику изнео пред јавност један део своје збирке предмета из које ће се, у перспективи бољих просторних могућности за сталну музејску поставку, развити једно изложбено одељење посвећено београдској деци. Објекти су углавном својина Музеја града Београда, сем извесног броја уметничких портрета београдске деце, које је Народни музеј из Београда привремено уступио за ову изложбу.

С обзиром да је изложба намењена првенствено школској деци и омладини, и да би као таква што успешније одговорила својој намени, примењен је овог пута педагошки принцип који се користи у школској настави. Тако се приликом уређења изложбе отступило од уобичајене концепције хронолошког излагања од најстаријег ка најмлађем временском периоду, већ је овога пута примењен обрнут принцип. Почело се са предметима временски најмлађим и нама најближим, од прве деценије двадесетог века, па даље све дубље у прошлост до тридесетих година деветнаестог века, из кога времена потичу најстарије слике на изложби.

Портрети, скулптуре, оригиналне фотографије, делови дечјег одела, накит и играчке, били су основни материјал кроз

који су музеолошки приказана београдска деца, како су изгледала, како су се одевала, какви су били ентеријери у којима су живела, књиге, играчке и разни други предмети који су их окружавали.

Од првог одељења, у коме су били изложени дечји портрети Уроша Предића (1857-1953) настали непосредно пред Први светски рат, низали су се даље као на филму многобројни дечји ликови слични у једном, у заједничком изразу наивности и ведрине ових иначе тако различитих малих индивидуалних личности.

Портрет Мале Емилије, познат у стручним круговима као *Девојчица у плавом*, можда је најнепосреднији, најсвежији и најљупкији рад ове врсте у сликарству Уроша Предића, тог нашег ликовног хроничара београдског друштва крајем прошлог века и прве половине двадесетог века. Поред овог привлачи пажњу интересантан портрет *Уметникова кћи*, рад Петра Раносовића (1858-1913). Портрет је сликан 1903 године. Занимљив је као ликовни документ о изгледу једне београдске девојчице из тог времена, а исто тако и као документ о уметничким концепцијама једног сликара импресионисте. Понесен уметничким стремљењима свога времена сликар је извео девојчицу у природу и сликао у пленеру, у хаљиници смеле љубичасте боје са великим сламним шепиром на глави, окружену бујним зрелим житом златножуте боје и јарко црвеним булкама; сву окупану светлошћу и сунцем. Као непосредан уметнички доживљај детета и природе ово је јединствен мотив на изложби. Сви

остали изложени дечји портрети рађени су у атељеима уметника или у приватним кућама у којима су их сликали уметници. Уколико се и појављивао пејзаж на портретима, то је углавном део позадине коју уметник отвара да би добио дубину, простор и освежење. Али то дрво, небо, или вода често фотографском тачношћу копирани нису непосредан доживљај природе и као такви немају у себи ни треперења живота ни атмосфере праве природе око нас. Изузетак је донекле портрет *Дете с јагњетом* Јована Поповића о коме ћемо касније говорити.

Милош Тенковић (1840-1890) млад и талентован београдски сликар реалиста у свом кратком животу остварио је неколико дечјих ликова који су ушли и у нашу историју уметности због својих уметничких вредности. Такав је портрет *Мала продавачица цвећа*. На другом изложеном Тенковићевом портрету ћерке сликара Ковачевића девојчица крупних радозналих очију као да зачуђено гледа у свет око себе. Обучена је у белу хаљиницу и платнену капу са пуно веза и чипака.

Велики сликар, темпераментне и осећајне природе, увек у сукобу са средином у којој је живео Ђура Јакшић (1832-1878) сликао је понекад децу. На изложби се налази заједнички портрет сестре и брата. Једну тиху, милу девојчицу са витицама око главе нежно грли млађи брат. Како је уметник и човек у њему осетио и својим карактеристичним сликарским рукописом немарно, али опет сигурно и убедљиво пренео на платно оба дечја лика и истовремено загледао у њихова оделца. Чак се позабавио и детаљима на њиховој одећи. Што се човек више удаљава од савременог сликарства у прошлост, све је уочљивији већи интерес старих уметника за одело и детаљ на моделу.

Портрет Андреје Карађорђевића, попресе осмогодишњег дечака у тамном оделу и белој кошуљи сликао је 1858 године Стева Тодоровић (1832-1925). Уметник је замислио и остварио овај дечји портрет са превише озбиљности у изразу и у концепцији.

Минијатурна групна слика *Гимна-*

стичко друштво, рад Стеве Тодоровића заслужила је посебну пажњу. Сликана је у специјалним условима београдског патријархалног живота, у оно време још увек скученог, неповерљивог и непријатељски расположеног према свему новом. Ова мала слика могла би да исприча дугу причу о напорима тада младог и културног човека сликара Стеве Тодоровића, који је после студија у средњеевропском културном центру Бечу дошао у Београд, престоницу мале тек ослобођене балканске кнежевине, пун ентузијазма, енергије и патриотизма, и желео да што пре потстакне културни развитак београдског друштва. Стева Тодоровић је поред рада на сликарству отворио Прву школу за телесно васпитање у Београду 1857 године. Међутим београдска средина још увек примитивна није могла да схвати и прими ову школу као такву, већ је непрекидним жалбама и примедбама довела скоро до њеног затварања. На овој слици су приказани дечаки и младићи разног узраста са својим учитељем С. Тодоровићем. Слика је рађена сва у топло златастим тоновима.

У овом одељењу је и портрет сина Лазе Теодоровића, српског посланика у Цариграду. Дечак од десетак година стоји обучен у дуге беле панталоне, кратак смеђ капутић украшен гајтанима, са белим шеширом у руци. Портрет конципиран у овалу, са драперијом и идеалистички третираним пејзажем делује репрезентативно. Документарна вредност је можда већа од уметничке баш због особености одела и обиља украса на дечаку.

Друга и трећа изложбена просторија су посвећене дечјим портретима сликаним у времену од педесетих до осамдесетих година прошлог века.

У деветнаестом веку се повремени јавља двоструки дечји портрет, нарочито у породицама са двоје деце. Такав је на пример портрет кћери Павла Станишића, тадашњег попечитеља-министра финансија, које је портретисала Катарина Ивановић (1811—1882) приликом свог боравка у Београду 1846 године. Овај портрет репрезентативног карактера носи све одлике Катарицине

Сл. 1 — Једна витрина са дечјим фотографијама

зреле уметничке личности, богатство палете пуних златасто мрких тонова, виртуозно сликарски остварене материјализације предмета и психолошке уверљивости ликова.

У низу дечјих портрета које је Урош Кнежевић насликао издваја се по својим квалитетима портрет *Дечак са књигом*. Урош Кнежевић је био ликовни хроничар београдског друштва прве половине, оно што је био Степа Тодоровић за другу половину деветнаестог века. На овом портрету је насликао дечака у богатом народном оделу како стоји поред сточића на коме су књиге. У десној руци држи гушчје перо а у левој отворену књигу. Уочљив је жив интерес уметника како за сам модел дечака тако и за све детаље у вези с њим. Одело је студиозно сликарски обрађено као и сам лик дечака који има живота у себи.

Портрет Савке, ћерке Стојана Симића, министра и претседника Државног савета сликао је Јован Поповић (1810—1864) око 1845 године. То је репрезен-

тативан портрет девојчице коју је уметник покушао да постави у један одређен ентеријер. Девојчица у зеленом либадету и дугој атласној белој хаљини са зеленим пругама седи у бидермајер ентеријеру. Поред документарне, портрет има пуну уметничку вредност дела студиозног и талентованог сликара који је остао доследно у концепцијама грађанско-класицистичке школе којој је припадао. Друго изложено дело Јована Поповића је *Дете с јагњетом*. До појаве наших првих импресиониста почетком двадесетог века и њиховог контакта деце и природе, Јован Поповић је један од првих сликара половином деветнаестог века који је покушао да стави модел-дете у пејзаж. Дете од годину дана пуначко и румено седи на трави и држи пред собом црнобело јагње. У позадини бујно свеже зелено дрвеће. Слика је рађена у Београду 1846 године и претставља за оно време смелу концепцију која је донела успешно решење и значила освежење. Изгледа да је већ сам модел, мали љупки лик дечачића у про-

видној кошуљици од српског платна инспирисао уметника да реализује једну од својих најбољих слика, добро компоновану, коректно цртану, сликарски врло добро спроведену са пуно атмосфере и свежине.

У овом одељењу су портрети из детињства двојице српских владара. Портрет Милана Обреновића (1854—1901) кнеза и првог краља Србије портретисао је Урош Кнежевић 1867 године. То је конвенционалан портрет црнокосог дечака у тамном оделу. Други портрет је сликарски интересантнији. То је портрет Петра I Карађорђевића (1844—1921) као дечака, који је израдио Арсеније Петровић 1847 године. Уметник је претставио дечака у црној униформи са црвеним лампазима и малим мачем низ бедра. У руци држи бич. Иза дечака је део поломљеног античког стуба и неодређени пејзаж. Портрет одише неком наивном помпезношћу. Занимљива је концепција и третман сликара, примитивца, који има талента али не и занатског знања; не уме да сликарским средствима постигне пластичност форме, простор и донесе светла и сенке.

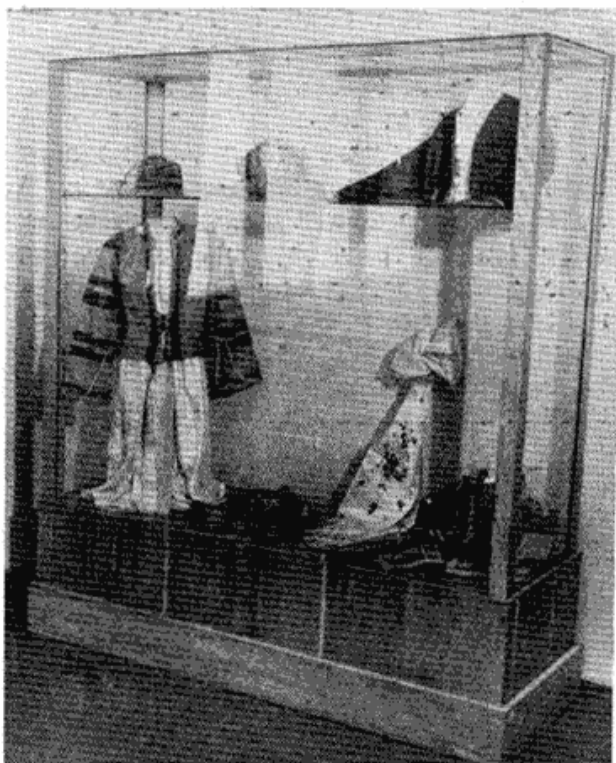
У следећем одељењу су три дечја портрета које је Урош Кнежевић сликао за угледну трговачку породицу Леко. У поређењу са раније поменутиим Кнежевићевим портретом *Дечак с књигом* ово су слике далеко слабијих уметничких квалитета сем портрета малог Димитрија Лека, који је уметник радио 1868 године. То је портрет смеђег дечака, финог овалног лица са зачешљаном косом и светлим озбиљним, интелегентним очима. Кнежевић је са мало сликарских средстава остварио малу психолошку студију у сребрносивом тоналитету. Остала два изложена дечја портрета из породице Леко настала су временски раније и по својим уметничким квалитетима не заслужују неку већу пажњу али су тим интересантнији и драгоценији као педантно забележени документи о изгледу, одевању и играчкама деце тога времена.

Портрет Ане Леко из 1856 године прављен је са претензијама да се декором око модела, у овом случају новорођенчета од непуне године дана, по-

стигне извесна репрезентативност. Девчица у кошуљици од српског платна и ружичастом јелеку са капицом на глави седи на црвеном кадифеном јастуку. У руци држи зveckу. У позадини зелена драперија повучена у страну и велики бокор ружа. Пандан овом портрету је портрет другог Лековог сина, дечака од седам до осам година, који у просторији поплочаној црно белим коцкама стоји поред сточића са пуно играчака. Иза дечака драперија и идеалистички пејзаж. За историју костима овај

Сл. 2 — Нада, кћи Петра Раносовића, сликара, рад уметника. Својина Н. Раносовић

Сл. 3 — Витрина са дечјим оделима из деветнаестог века

портрет може да пружи интересантне податке, пошто је сликао детаљно забележио све делове одеће на дечаку. Занимљиве су и играчке којима је уметник окружио свој мали модел. То су чамац-гондола, пиштољ и коњаник који се на једној полузи љуља.

Два двострука портрета четворо деце Андреје Поповића, „фабриканта розолија“, како је сам себе називао овај Београђанин, власник једне радионице ликера око 1845 године, били су свакако међу првим портретима ове врсте. Овде је непознати уметник истовремено фиксирао по два дечја портрета, дечака и девојчицу. Свакоме од деце сликар је додао по неки атрибут. Девојчицама голуба или корпицу с цвећем, а дечацима књигу или бич. Портрети су неоспорно дела сликара, примитивца.

Дечак с мачком је портрет Томе, млађег сина београдског кмета Делимарковића (четрдесетих година прошлог века). То је допојасни портрет дечака обученог у кошуљицу од српског платна и антерију са шареном мачком у на-

ручју. Портрет је сликао Георгије Бакаловић (1843).

Портрет малог Гарашанина, рад Јована Поповића, сликарски солидно направљена слика, илуструје сусрет два света; старог, патријархалног (одело дечака) и новог, западњачког (бидермајер фотеља и салонско псетанце).

У последњем одељењу били су изложени најстарији дечји портрети настали између тридесетих и педесетих година прошлог века.

На централном зиду, у средини био је постављен портрет *Жена и дете пуковника Чарапића*, сина Васе Чарапића, јунака из Првог устанка који је погинуо у Београду пред Стамбол капијом 1807 године. На овом портрету је непознати уметник приказао младу жену у богатом српском народном оделу како у наручју држи мајусну девојчицу, обучену у хаљиницу, копију мајчиног костима. Девојчица у руци држи голуба. Ово је једини заједнички портрет мајке са дететом на нашој изложби и као такав добио је централно место.

Портрет Владимира, старијег сина београдског кмета Делимарковића сликао је исти уметник, Георгије Бакаловић који је радио и млађег, али је разлика у концепцији портрета, изгледу и одевању малих модела. На првом је уметник мирно и објективно забележио дечака обученог у традиционалном духу, кошуљу од српског платна и антерију; док је на другом портрету дао лик старијег дечака западњачки одевеног, у тамном капуту припијеном у струк, белој кошуљи, белом прслуку са белом високом краватом везаном око врата. Из рукава капута излазе широки набори чипака. На другом портрету уметник је покушао општом концепцијом слике и ставом модела да нагласи и сугерира извесну култивисаност и кокетност свог модела. Ова два тако различита портрета из једне породице, истовремено рађена, потстичу на размишљања о тадашњем нашем младом грађанском друштву у формирању и навелике супротности и нагле промене у њему, како у одевању тако и у начину живота.

Портрет *Мала Београђанка*, опет дело

Сл. 4 — Мирко, син вајара Ђорђа Јовановића — рад уметника. Својина Музеја града Београда.

непознатог мајстора прве половине деветнаестог века занимљив етнографски због необичне одеће и накита девојчице, наводи нас судећи по концепцији и третману на мисао да је једна иста сликарска рука радила овај портрет и двоструке портрете деце Андреје Поповића, као и портрет *Дечак с голубом*. Овај последњи претставља портрет каснијег српског генерала Лазе Петровића у детињству. Слика га је насли-

као у стојећем ставу, с лица, обученог у дуге беле панталонице, капутић тамне боје затворен до грла са чипканом крагном око врата и голубом у руци.

Тако је 1841 године непознати уметник насликао и малу Милеву Вукомановић; доцније се као одрасла девојка удала за генерала Ранка Алимпића и после његове смрти прикупила и издала његове мемоаре. Уметник је 1841 године видео и забележио као нежну,

Сл. 5 — Жена и дете Панте, сина Васе Чарапића, рад непознатог уметника. Својина Музеја града Београда

Сл. 6 —. Јован и Јелисавета, деца Андреје Поповића, занатлије, фабриканта „Розолије“ ликера из Београда — рад непознатог уметника. Својина Музеја града Београда

мршаву девојчицу сјајне црне косе у светлој свиленој бидермајер хаљиници са венцем цвећа у руци. Мада уметник није знао добро да црта, нити спроведе скраћења, ипак је имао сигурно осећање стила и снаге да осети и пренесе на платно нежност и танушност свог малог модела.

Неколико изложених дечјих скулптура само су наговештавале интерес наших скулптора за дечје ликове и њихова остварења.

Глава *Мали Мирко*, дело вајара Ђоке Јовановића (1861—1953) је портрет уметниковог двогодишњег сина, скулпторски

и психолошки ванредно успело и топло остварен.

Сима Роксандић (1874—1943), београдски вајар израдио је познату скулптуру у бронзи *Дечак с кликером*. Тачно погођен, истинит и свакодневно виђен став дечака како клечи спреман да прстом отисне кликер у популарној и омиљеној дечачкој игри кликера.

Једно врло добро остварење вајара Перише Милића (1901—) мала бронзана плакета претстављала је лик девојчице у профилу са дугом бујном ковцавом косом.

У деветнаестом веку је дечје оде-

вање било уствари подражавање одеће одраслих. У једној вертикалној витрини били су изложени делови одеће дечака и девојчице, које је Музеј града Београда постепено сакупио откупом из старих београдских породица. Као таква ова мала музејска збирка је јединствена. Овакве примерке не поседује ни један други музеј. Изложени делови дечје одеће оживљавали су и приближавали гледаоцима портрете и све виђено на њима. У витрини је било изложено једно одело дечака истоветно са оделом које је сликар Јован Поповић забележио на малом Гарашанину. Даље су били изложени мало атласно либаде, фес, бајадер од беле свиле са ситним цветовима, дуга кошуљица од српског платна, капа плетена златним и плавим свиленим концем, црвени кадифени копоран и тозлуци богато украшени везом и један јелек од љубичасте кадифе. Сви ови предмети су изузетно добро очувани.

С обзиром на тадашњи обичај богатог украшавања накитом прављен је и за децу одговарајући накит према узорцима старијих. Као што је дечје одело било од обичних, јевтиних материјала па до најскупоценијих тканина броката, атласа, кадифе исто тако је и накит био скромнији или скупоценији, већ према економско-друштвеним могућностима и положају породице. У једној плиткој витрини било је изложено више примерака дечјег и девојачког накита: ниска златника, која се носила око врата као огрлица, ниска сребрног новца, сребрна наруквица, златан прстен са црним емаљем, сребрне минђуше са дијамантима и један позлаћен медаљон са простором за сличицу.

Неколико изложених сачуваних дечјих играчака само индицирају чиме су се деца некада забављала и шта их је привлачило.

То су дрвене минијатурне санке, мале лествице, корпица од прућа и плетене вунене рукавице, шал и капутић за лутку.

Ову изложбу су употпуњавале и илустровале оригиналне дечје и породичне фотографије од педесетих година прошлога века до Првог светског рата.

Фотографија је драгоцено откриће човеково, учинила је и чини човеку велике услуге да поједине тренутке у животу, у одређеном моменту отме времену и пролазности и задржи за себе, своје потомство. Има посебне привлачности и дражи у сачуваним породичним фотографијама где цела породица са децом озбиљно и достојанствено стоји пред фотографским објективом, или у групним фотографијама деце снимљене у неком од многобројних фото-атељеа у Београду. На овај начин забележени ентеријери, делови намештаја, сточић, фотеља, столица као и одело пружају драгоцене податке културно-историске и етнографске вредности. Између осталих изложено је више фотографија ученица Девојачке школе из 1868 године, фотографија ученика са учитељем из 1877 године и велика групна фотографија ученица и професора једног од првих девојачких интерната у Београду, такозваног „Церманкиног завода“. Ове фотографије су занимљиви и привлачни документи од неоспорног културног значаја.

По разгледању изложбе остаје утисак да уметници често нису могли на портретима да се отму већ устаљеним навикама да на исти начин прилазе моделу и истим средствима третирају детињу као и одраслу личност. Нису умели, нити имали снаге да непосредније загледају и осете ове мале личности и такве сачувају за будућност. Честа црта већине портрета старијих мајстора је превише озбиљности и жеље за репрезентативношћу.

Деца сама по себи ванредно интересантна, пуна свежине, ведрине и љупкости коју она у себи носе и преносе на одрасле, дала су и овој скромној изложби посебну драж и привлачност. Кад се разгледа цела изложба остаје једно пријатно, топло осећање и мали осмех у очима и души, којим сами изложени предмети неприметно зраче на посетиоце. Један наш мали посетилац из групе ученика сажео је свој утисак о изложби у једну реченицу: „Дивни су и забавни, само се праве важни“, мисли на децу на портретима.

VISAGES DE PETITS BELGRADOIS SUR LES PORTRAITS ARTISTIQUES ET DE VIEILLES PHOTOGRAPHIES

Une exposition au Musée de la Ville de Belgrade

R. ANTIĆ

Dans le cadre de la manifestation générale des musées de Yougoslavie intitulée «La Semaine des Musées» et qui a lieu chaque année du 6 au 12 Octobre, on a ouvert au Musée de la ville de Belgrade une exposition qui a pour titre: «Visages de petits Belgradois sur les portraits artistiques et de vieilles photographies».

Cette exposition avait été logée au troisième étage dans les salles de la Galerie du Musée.

A cette occasion, le Musée de la Ville de Belgrade avait présenté au public une partie de ses collections d'objets desquelles il tirera, dans l'espoir de meilleures conditions en fait de locaux pour une exposition permanente, de quoi former une section particulière consacrée aux enfants de Belgrade. Les pièces en question étaient pour la plupart la propriété du Musée de la Ville de Belgrade, exceptés quelques portraits artistiques de petits belgradois que le Musée National avait prêté temporairement pour cette exposition.

Comme cette exposition était destinée en particulier aux enfants des écoles et à la jeunesse, et pour qu'elle réponde au mieux à son intention, on a adopté cette fois le principe pédagogique que l'on applique dans l'enseignement scolaire. C'est ainsi que lors de l'installation de cette exposition on a laissé de côté le principe chronologique d'exposition qui va de l'objet le plus ancien à l'objet le plus récent pour adopter le principe

inverse. On a commencé par les objets les moins anciens et, de ce fait, les plus proches de nous, c'est-à-dire des premières décennies du XXe siècle, pour s'enfoncer ensuite de plus en plus profondément dans le passé jusqu'aux pièces des années trente du XIXe siècle, époque des plus anciens portraits présentés à cette exposition.

Portraits, sculptures, photographies originales, parties de vêtements d'enfants, bijoux et jouets tels étaient les matériaux de base à travers lesquels on a présenté, d'une manière muséologique, les enfants de Belgrade tels qu'ils étaient, comment ils étaient habillés, les intérieurs dans lesquels ils vivaient, leurs livres, leurs jouets et divers autres objets qui les entouraient dans leur vie de tous les jours.

Illustrations dans le texte:

- Fig. 1 — Une vitrine de photographies d'enfants
- Fig. 2 — Nada, fille de Petar Ranosović, peintre, par l'artiste
- Fig. 3 — Vitrine de costumes d'enfants du XIXe siècle
- Fig. 4 — Mirko, fils du sculpteur Djordje Jovanović, par l'artiste
- Fig. 5 — La femme et l'enfant de Panta, fils de Vasa Čarapić, d'un artiste inconnu
- Fig. 6 — Jovan et Jelisaveta, enfants de Andrija Popović, artisan, fabricant de la liqueur «Rozolija», de Belgrade, oeuvre d'un artiste inconnu